

Куземко Леся Валентинівна,

викладач кафедри педагогіки і психології
дошкільної освіти та родинного
виховання Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса
Грінченка

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ

У дослідженнях відомих психологів, педагогів минулого і сучасності підкреслюється важливість індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку. Для успішної реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми, вихователям слід оволодіти відповідними знаннями і вміннями.

Ключові слова: індивідуальний підхід, індивідуалізація навчання, розвиток особистості дитини.

Постановка проблеми. Проблема формування професійних умінь і навичок належить до тих актуальних проблем, які виникли у зв'язку з перебудовою національної системи освіти в контексті її демократизації і гуманізації, формування креативної, всебічно розвиненої, компетентної особистості, носія національних, загальнолюдських цінностей.

Сьогодні відбуваються зміни в системі дошкільної освіти України відповідно до національних і цивілізаційних аксіологічних пріоритетів. Вони є причиною нового соціального замовлення на вихователя, здатного здійснювати інноваційну професійну діяльність. Зі свого боку, це уловило необхідність перегляду пріоритетів у системі професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільного профілю, які пов'язані з реалізацією ідей гуманістичної педагогіки, з уведенням державних освітніх стандартів, Базового компонента дошкільної

освіти, Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (2008).

Особливу увагу в теорії та практиці дошкільного виховання сьогодні приділяють проблемі індивідуального розвитку дитини. Відомо, що «індивідуальний підхід» як принцип навчання й виховання дітей завжди був присутній у дошкільній педагогіці, проте його сутність завжди залишається відкритим питанням для подальших наукових досліджень. Принцип індивідуального підходу підкреслює необхідність систематичного вивчення не тільки соціально-типового, але й індивідуально-неповторного в особистості кожної дитини, він є активним, формувальним, розвивальним принципом, який передбачає творчий розвиток індивідуальності дитини.

Коли ми говоримо про індивідуальний підхід, то маємо на увазі не пристосування цілей й основного змісту виховання до окремої дитини, а пристосування форм і методів педагогічного впливу до індивідуальних особливостей для того, щоб забезпечити повноцінний розвиток особистості. Індивідуальний підхід створює найбільш сприятливі можливості для розвитку пізнавальних сил, активності, схильностей і обдарованостей дитини.

Уже в перших дослідженнях суспільного дошкільного виховання в нашій країні (О. Дорошенкова, Н. Лубенець, С. Русова, Г. Усова та ін.) ми знаходимо важливі для сучасної теорії й практики дошкільної освіти положення про необхідність проведення індивідуального виховання в дошкільних навчальних закладах. Г. Усова підкреслювала, що навчання – індивідуальна діяльність дітей. Кожна дитина виконує певну розумову чи фізичну роботу індивідуально, витрачає індивідуальні зусилля. Ось чому забезпечити розвиток кожної дитини можливо лише шляхом індивідуального підходу до кожного вихованця у процесі роботи з групою дитячого садка. Лише такий підхід дає можливість дитині виявити свою індивідуальність [5, 102].

Проблема індивідуального підходу до дітей не може бути успішно вирішена без знання педагогом психології. Відомі психологи О. Запорожець,

Л. Венгер, Д. Эльконін О. Леонтьєв, Г. Люблінська, В. Котирло та ін.. працювали над проблемою індивідуального підходу в зв'язку з вирішенням завдань формування особистості. Сучасна психологія виділяє наступні істотні ознаки поняття особистості: особистість – індивідуальність, неповторне сполучення фізичних і психологічних особливостей, властиві конкретній людині, що відрізняють її від інших людей у світогляді, прагненні.

У сучасних концепціях дошкільного виховання відзначається важливість диференціації й індивідуалізації навчально-виховного процесу відповідно до індивідуальних здібностей, нахилів, інтересів і потреб кожної дитини. Окремі аспекти цієї проблеми були розкриті в роботах українських учених у галузі дошкільної педагогіки й дитячої психології (Л. Артемова, А. Богуш, В. Котирло, О. Кононко, В. Кузьменко, О. Проскура та ін.).

У своїх пошуках ентузіасти нового виховання спиралися на досвід та ідеї видатних науковців минулого, серед яких значне місце належить й англійському філософу-еволюціоністу Герберту Спенсеру (1820–1903).

Світова популярність Герберта Спенсера як ученого, що об'єднав у своїй теорії індивідуального виховання дані багатьох наук, була предметом розгляду теоретиків і практиків дошкільного виховання протягом усього ХХ століття. У центрі педагогіки Г. Спенсера об'єднуються: по-перше, проблема саморозвитку дитини; по-друге, проблема створення для успішного саморозвитку спеціальної системи виховання й навчання, у якій центральну роль посідає природний метод виховання й підготовка батьків до своїх обов'язків; по-третє, зміна освітніх програм, відмова від неефективних форм роботи й вивчення застарілих предметів; по-четверте, необхідність для педагога й батьків вивчати дитину для того, щоб сприяти її успішному фізичному і духовному розвитку.

Ці принципи й знайшли своє відображення у Базовій програмі розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі», в якій говориться: «Програма проголошує важливість реалізації педагогом індивідуального підходу до розвитку, виховання й навчання дошкільника. Матеріали Базової програми орієнтують на

обов'язкове врахування у педагогічному процесі індивідуальної історії життя кожної конкретної дитини (біографії, умов життя родини, кількості в ній дітей, рівня освіти батьків, їхньої етнічної належності, віросповідання тощо) та її індивідуальних особливостей [1, с. 12].

Успішність гуманізації виховної роботи з дітьми дошкільного віку багато в чому визначається характером спілкування дорослого з дитиною, умінням знаходити індивідуальні особливості кожного й розкривати їхні потенційні можливості. Однак вихователь не зможе успішно реалізувати принцип індивідуального підходу, не навчившись проникати у внутрішній світ дитини.

Мета статті – теоретичне обґрунтування нових підходів до формування професійних якостей вихователів дітей дошкільного віку.

Індивідуальний підхід до дитини сьогодні не просто декларується – він успішно застосовується у практиці роботи передових педагогів. Реалізація індивідуального підходу до дітей у процесі виховання відповідає високому рівню педагогічної майстерності. Так, вихователь-майстер уміє бачити в дитині неповторну індивідуальність з усім спектром властивих їй якостей і властивостей і на цій основі розробляти стратегію виховних впливів. Він поділяє прагнення дитини до виявлення певних ступенів волі, самостійності, незалежності, бере до уваги її потребу в реалізації домагання на визнання, самоствердження в колективі однолітків. Звідси пошук таких форм організації діяльності дітей, які дають найбільший простір для прояву ними соціально значущої активності, забезпечують високу динамічність і гнучкість пошукової діяльності дитини, вивільняють весь потенціал її творчих можливостей. Але це, на жаль, можуть не всі вихователі, а лише ті, що мають великий досвід роботи з маленькими дітьми.

Аналіз реального життя у дитячому колективі свідчить про те, що принцип індивідуалізації виховного процесу ще не усталився в дошкільній практиці, хоча система життєдіяльності дитини в дитячому навчальному закладі створює чудові можливості для прояву й розвитку її індивідуальності. Про це свідчать

дослідження науковців лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України (С. Кулачківська, Г. Гуменюк, О. Вовчик-Блакитна, С. Ладивір, І. Карабаєва, Т. Пироженко, О. Писарєва, К. Карасьова, Л. Соловйова)» [2, 5].

Реалізація індивідуального підходу значною мірою залежить від особистісних якостей педагога, його власної педагогічної позиції, культурного й освітнього рівня, від його бажання пізнати дитину в її неповторності. Це підкреслював В. Сухомлинський: «Виховання – це, насамперед, людинознавство. Без знання дитини, її розумового розвитку, мислення, інтересів, смаків, здібностей, нахилів – немає виховання» [4, 6].

Індивідуальний підхід вимагає від педагога великого терпіння, вміння розібратися у складних проявах поведінки. За допомогою індивідуального підходу можна знайти «ключ» до кожної дитини. Стрижнем індивідуального підходу до дошкільників повинні стати увага й любов дорослих, дотримання діалогу в спілкуванні з дитиною. Вихователь для встановлення контактів з нею повинен урахувати не тільки вік, а й індивідуальні особливості, її настрій і почуття. Якщо в дитини складаються теплі, щирі взаємини з людьми, вона стає більш врівноваженою, легше піддається виховному впливові.

С. Ладивір, аналізуючи практичну роботу вихователів у цьому напрямку й показуючи типові труднощі, з якими вони зіштовхуються, вбачає одну з розповсюджених помилок у поверхневому ознайомленні з розробками та рекомендаціями науковців і методичних служб. Вона відзначає, що, не отримуючи очікуваного ефекту, значна частина педагогів відмовляється від подальшого використання рекомендованих методів і прийомів для підвищення ефективності виховного впливу різних видів дитячої діяльності на особистість дитини. Перешкодити цьому, на думку психолога, можна підвищенням рівня психолого-педагогічних знань вихователів: «Педагог повинен уміти психологічно правильно пояснити помічені індивідуальні прояви поведінки, визначити, що саме лежить у їхній основі. Він повинен стати дитині близькою

людиною, тому що інакше здійснювати індивідуальний підхід в умовах колективної роботи буде дуже важко» [6, 19].

При вивченні вікових особливостей дошкільників вихователь переважно спирається на узагальнені дані педагогіки й вікової психології. Що ж до індивідуальних особливостей виховання окремих дітей, то тут йому доводиться покладатися лише на матеріал, отриманий у процесі власного вивчення вихованців.

Для ефективного впровадження Базової програми в практику роботи дошкільних навчальних закладів і досягнення позитивних результатів діяльності педагогам варто проаналізувати власні підходи до розвитку, виховання і навчання дошкільників. Сучасним працівникам дошкільних навчальних закладів доцільно планувати свою роботу на основі таких принципів:

1. Націленість на успіх кожної дитини.
2. Створення позитивної атмосфери у процесі навчання й виховання.
3. Використання індивідуального підходу в розвитку, вихованні й навчанні дошкільників.
4. Забезпечення розвитку в різних видах діяльності.
5. Створення розвивального середовища, в основі якого – цінності й принципи демократії.

У зв'язку з реалізацією вимог програми, зміст підготовки вихователя до реалізації індивідуального підходу в роботі з дошкільниками в майбутній професійній діяльності має передбачати розв'язання наступних завдань:

- навчити студентів використовувати знання особистісних якостей вихованців для планування навчальних завдань, очікуваних навчальних результатів;
- навчити організовувати розвивальне й навчальне середовище, що буде сприяти розвитку індивідуальних особливостей дітей у групі;

- навчити планувати навчальні цілі з огляду на зону найближчого розвитку кожної дитини;
- навчити розробляти навчальні завдання не тільки на основі рекомендацій державних навчальних програм, а й на власних спостереженнях за дітьми і їхній оцінці;
- навчити використовувати результати спостереження для оцінювання індивідуального прогресу кожного вихованця.

А це, у свою чергу, вимагає від вихователів глибоких знань із психології, фізіології дітей дошкільного віку, методів і прийомів роботи для повноцінного впровадження індивідуалізованих програм розвитку.

Отже, лише глибоке вивчення й знання особливостей кожної дитини створює умови для успішного врахування всіх особливостей у процесі виховання й навчання. Індивідуальний підхід має позитивний вплив на формування особистості за умови здійснення його в певній послідовності й системі, як безперервний, чітко організований процес. Прийоми й методи індивідуального підходу не є специфічними, вони загальнопедагогічні. Творче завдання вихователя – відібрати із загального арсеналу засобів ті, які є найбільш дієвими в конкретній ситуації, відповідають індивідуальним особливостям дитини.

З метою підвищення професійних умінь майбутніх фахівців дошкільної освіти в університеті введений навчальний курс «Технологія індивідуального (особистісного) виховання дітей» для студентів спеціальності «Дошкільне виховання». Завданнями якого є:

- ознайомлення з поглядами видатних закордонних і вітчизняних психологів, педагогів на проблему індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку;
- формування теоретичних знань про індивідуальність і її структуру;
- формування навичок побудови навчально-виховної роботи з урахуванням особливостей сімейного виховання й індивідуального розвитку

кожної дитини;

- формування вмінь організовувати розвивальне середовище, що буде сприяти розвитку індивідуальності кожної особистості.

Зміст навчального курсу спрямовано на засвоєння знань студентами психолого-педагогічних умов успішної реалізації індивідуального підходу в майбутній професійній діяльності. А саме:

- узгодження індивідуального підходу до кожної дитини з вихованням і формуванням дитячого колективу, оскільки поза колективом не можуть розкритися такі особистісні якості дитини, як прихильність, взаємоповага, відповідальність;

- опора на позитивне в характері, властивостях особистості дитини, що допомагає запобігти закріпленню негативних проявів у розвитку дитини. Забезпечення цієї умови значною мірою визначається умінням педагогів вивчати індивідуальні відмінності дитини, зокрема шляхом спостережень, зосереджуючи увагу на позитивних властивостях й опираючись на об'єктивне відношення до поведження малюка;

- необхідність пошуку причин формування тих або інших індивідуальних відмінностей, виявлення передумов виникнення ускладнень (серед яких можуть бути стан здоров'я, особливості вищої нервової діяльності, умови навколишнього середовища, виховання). Реалізація цієї умови забезпечується поглибленням теоретичної підготовки психолого-педагогічних кадрів щодо загальних закономірностей вікового розвитку, так і поглибленим вивченням історії індивідуального розвитку, умов сімейного виховання, індивідуальної біографії кожної дитини;

- єдність вимог до дитини з боку всіх дорослих – педагогічного персоналу освітньої установи, батьків, інших близьких дорослих. Єдність вимог, стратегічна спільність у поглядах на виховання виробляється, насамперед, за умови беззаперечного прийняття й поваги педагогів до сімейних цінностей, сімейної культури, сімейних традицій. Лише на цій основі можливий

пошук тих форм роботи, які дають змогу виробити єдину концепцію розвитку дитини;

- системність при здійсненні індивідуального підходу, дотримання певної послідовності, аналіз результатів вивчення індивідуальних відмінностей і прогнозування результатів педагогічної роботи.

Висновки. З огляду на все зазначене вище, можна відмітити, що реформування змісту дошкільної освіти, упровадження в практику роботи дошкільних навчальних закладів Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі», повинні починатися з підготовки педагогів, удосконалення їх професійно значущих якостей, готовності до реалізації індивідуального підходу до дітей і це завдання має вирішуватись у системі професійної підготовки у вищих навчальних закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Міністерство освіти і науки України, Акад. пед. наук України ; [наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко]. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
2. Індивідуалізація виховання в дитячому садку : методичні рекомендації / [С. Є. Кулачківська, Г. В. Гуменюк, О. О. Вовчик-Блакитна, С. О. Ладивір, І. І. Карабаєва, Т. О. Піроженко, О.В. Писарева, К. В. Карасьова, Л. І. Соловйова] – К. : Міленіум, 2005. – 126 с.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / наук. ред. О. Л. Кононко. – К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
4. Кузьменко В. Індивідуалізація виховання й навчання в дошкільних закладах [методичні рекомендації для дошкільних працівників] / Віра Кузьменко. – К. : КМІУВ імені Б. Грінченка, 2002. – 44 с.
5. Кулачківська С. Є. – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку) / С. Є. Кулачківська, С. О. Ладивір. – К. : Нора-прінт,

1996. – 108 с.

6. *Литвин Л. Увага до особистості дитини / Л. Литвин // Дошкільне виховання. – 2001. – № 5. – С. 18-19.*

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС

13.00.04 Теорія і методика професійної освіти

Куземко Л. В.

Професійна підготовка педагога дошкільної освіти до індивідуальної роботи з дітьми

Бібліографічних посилань – 6.

Куземко Л. В.

Профессиональная подготовка педагога дошкольного образования к индивидуальной работе с детьми

В исследованиях известных психологов, педагогов прошлого и настоящего подчеркивается важность индивидуального подхода в работе с детьми дошкольного возраста. Для успешной реализации индивидуального подхода в работе с детьми воспитателям нужно овладеть соответствующими знаниями и умениями.

Ключевые слова: индивидуальный подход, индивидуализация обучения, развитие личности ребенка.

Kuzemko L.V.

Professional Training of Preschool Education to individual work with children

The importance of the individual approach in a work with preschool children is underscored in the researches of known psychologists, teachers of the past and the present. For successful realization of the individual approach in a work with children, kindergarten teachers should master the appropriate knowledge and skills.

Keywords: individual mode, individualization of teaching, development of child's personality.